کودەتای ساڵی ١٩٦٠ لە تورکیا.. فارس حسێن فارس

کودەتای ساڵی ١٩٦٠ز سەرەتایەکی نوێ لە مێژووی تورکیادا گۆرانکاری گەورە بەدوای خۆی دا هێنا تورکیا لەسەردەمی دیموکراتەکاندا دۆخی ولات بەتەواوی تێکچوو لە ئەنجامی کۆمەڵە هۆکارێک وای کرد سووپا کودەتا بەسەر پارتی دیموکرات کە لەسەر دەسەلاتی تورکیا بوو بکات .

هۆکارەکانی کودەتای ساڵی ١٩٦٠ز

کۆمەڵە هۆکارێک هەبوو کە وای کرد سووپا کودەتا بکات وەکو ئەمانەی خوارەوە :

١.سیاسی
لەئەنجامی ئەوەی دیموکراتەکان بەرەو تاکرەی چوون ئەمەش ملم□لانێ سیاسی درووست بوو لە نێوان پارتی دیموکرات و پارتی گەلی کۆمار هەروەها پارتی دیموکرات لەگەڵ پارتە ئۆپوزسیۆن پارتی دیموکرات لەگەل ئەمان لە ملم□لانێ دابوو سەرجەم گ□قار و کەنالەکان و کۆبونەوەکانی ئەم پارتانە قەدەغەی کرد و چەندیک ئەندام لەوانە دەستگیرکرد بەتایبەت ئیسمەت ئینۆنۆ یەکێک بوو لە کەسایەتیە ناودارەکانی توورکیا بەتایبەت لەناو سووپا .

٢.ئابووری
ئابووری ولاتی توورکیا هەر چەندە لە سەرەتا دا پارتی دیموکرات چەند پلانێکی دانا بۆ گەشەی ئابووری ولات بەلام لە کۆتایی پەنجاکان دۆخی ئابووری خراپتربوو نەک باشتر ئەمەش بەهۆی قەرزی زۆرەوە و هەلاوسانی ئابووری و دابەزینی درای لیرە و کورتهێنانی بودجەی ولات کاریگەریەکی خراپی هەبوو لەسەر پارتی دیموکرات رووخانی پارتەکە و هۆکاری کودەتاکە .

٣.کشتوکال
هەرچەند لەم کەرتە دەتوانین بلێن پارتی دیموکرات هەنگاوێکی گرنگی نابوو بۆ پێش خستنی ئەم کەرتە بەلام ئەم هەنگاوە زیاتر کەسانی دەولەمەند و کەسانی نزیک لە دەسەلات سوودی بۆ ئەوان بوو خەلکی ئاسایی هیچ سودی نەبوو ئەوەش یەکێک لە هۆکارەکانی کودەتاکە دادەنرێت .

٤.کۆمەلایەتی

ئەم لایەنە هەر لەسەرەتا پارتی دیموکرات گرنگی بەم لایەن دا هەندێ چاکسازی تێدا کرد بەتایبەت لایەنی ئاین بەڵام ئەو چاکسازیانەی ئەو کردی لەکۆتاییەکانی پەنجاکان کاریگەرییەکی خراپی بەدوای خۆی هێنا بووە و بێکاری رۆژ لەدوای رۆژ لە زیاد بوون دابوو و رێژەی کۆچ کردنیش بۆ شارەکان زیادی کرد ئەوەش هۆکاری کەوتنی پارتی دیموکرات .

روودانی کودەتای ساڵی ١٩٦٠ز

لەئەنجامی ئەم هۆکارانە سووپا هاتە ناو دۆخەکە لەو کاتەدا ولات لە دۆخێکی زۆر ئالۆز دابوو ولات لە پرەنسیبەکانی ئەتاتورک دورکەوتەوە بۆیە سووپا بە سەرۆکایەتی جەماڵ گورسیل کە سەرۆکی کۆمەڵەی ئەتاتورکییەکان بوو ئەم کۆمەلەیە نهێنی بوو لە سالی ١٩٥٤ز بەمەبەستی چاکسازی دامەزرا بوو بۆیە پێش ٢٧ ئایاری سالی ١٩٦٠ز جەمال گورسیل چەند نامەیەک بۆ عەدنان موندەرس نارد کە وازلە دەسەلات بهێنیت حکومەتێکی کاتی پێکبهێنریت بۆ ئەوەی باوردۆخی ولات باشتر بکرێت ئەوەبوو ئەو نامەیە هیچ وەلامێکی نەدرایەوە بۆیە سەرۆک ئەرکانی وشکانی جەماڵ لە ٢٧ ئایاری ساڵی ١٩٦٠ز گەمارۆی کۆشکی سەرۆکایەتی و حکومەت دا بۆیە لێرەوە سەرۆک جەلال بایار و سەرۆکی وەزیران عەدنان موندەرس دەستیان لەکار کێشایەوە .

گۆرانکارییەکانی دوایی کودەتای ساڵی ١٩٦٠ز

کۆمەڵێک گۆرانکاری روویدا لەوانە :

١. کودەتاچییەکان راگەیاند کودەتاکەی ئەوان جیاواز لە کودەتاکانی تری رۆژهەلاتی ناوەراست ئەوان بۆ راست کردنەوە و گەرانەوە پرەنسینەکانی ئەتاتورک بوو .

٢.پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادی هاولاتیان .

٣.ئازادی رادەبرین و لابردنی سانسۆرەکان لەسەر رۆژنامەگەری .

٤.رێگەدان بە کردنەوەی پارتی نوێ .

٥.دەستوورێکی نوێ .

٦.هەلوەشاندنەوەی ئەو یاسایانەی دژی دیموکراتین .

ئەنجامی کودەتای ساڵی ١٩٦٠ز

١. بە گشتی لە ئەنجامی ئەو شلەژانە گەورەیەدا کە لە سەردەمی حکومی پارتی دیموکراتدا کە بەسەر کۆمەلگای تورکیادا هات و لەبەر یەکترازانی ژیانی ئابوری و سیاسی کۆمەلایەتی .

٢.ولات کەوتە دۆخی هەلاوسانێکی گەورەوە کە بوە بەربەست لەبەردەم گەشەی ئابوری و بوجەی ولات بە تەواوی پەکی کەوت تەنها مەبەستەکەی کێشە هەنو کەیەکان بوو.

٣.هەروەها سیاسەتەکانی پارتی دیموکرات بە تەواوی کاری کردبوە سەر پەرتەوازەکردنی ریزەکانی گەل و گومان و دلەراوکێی بلاوکردبوە کۆمەلگا لە دۆخێکی چینایەتی و کۆمەلایەتیدا دەژیا.

٤.دەزگاکانی پەروەردەو فێرکردن تا دەهات خراپتر دەبون لە بەرامبەر هەر جولەیەکی کۆمەلگاشدا حکومەت زیاتر زەبرو زەنگی بەکاردەهێنا ئازادییەکانی بەرتەسک دەکردەوە